

Colofon

Titel: Breda Begijnhof, Catharinastraat 75 en 77
Erfgoedrapport Breda 49

Auteurs: drs. F.J.C. Peters, M. Arkema BA, drs. G.J.A. Sophie, drs. J. Nollen, drs. J.P.C.A. Hendriks
Kaarten: H. de Kievith
Redactie: drs. F.J.C. Peters
Eindredactie en autorisatie: drs. J.P.C.A. Hendriks

Veldwerk en uitwerking: J. Harmanus, A. Schut, drs. G.J.A. Sophie, drs. F.J.C. Peters, M. Arkema BA,
drs. J. Nollen
Senior archeoloog: drs. F.J.C. Peters

Ontwerp/Lay out: Studio Maaïke Klijn
Druk: Verhoek Printing Consultants

ISSN: 2210-9552

© gemeente Breda, 2011
XXX Gemeente Breda

Directie Ontwikkeling
Afdeling Stedenbouw en Erfgoed
Postbus 90156
4800 RH Breda

Breda Catharinastraat 75 en 77,
Begijnhof

Drs. Erik Peters
Marieke Arkema BA
Drs. Gerjan Sophie
Drs. Joeske Nollen
Drs. Johan Hendriks

Erfgoedrapport Breda 49

Inhoud

1. Samenvatting	3
2. Inleiding	4
2.1. Administratieve gegevens	4
3. Ligging en aard van het terrein	6
4. Landschappelijke gegevens	6
5. Archeologische achtergronden	6
6. Doelstellingen	7
7. Werkwijze	8
8. Resultaten	9
8.1. Sporen	10
8.2. Vondsten	14
8.3. Resultaten C14-onderzoek	16
9. Interpretaties	16
10. Conclusies	20
11. Waarderen van de vindplaatsen (conform VS06 KNA 3.1)	22
12. Aanbevelingen	24
Literatuur	25

Bijlagen

1. Afbeeldingen van de huidige kadastergrenzen van Catharinastraat 87 en het Begijnhof. De rode lijn geeft de richting van de muur met kloosterbogen aan.
2. Begijnhof 75. Allesporenkaart.
3. Begijnhof 75. Coupes van de sporen 1, 2 en 3.
4. Begijnhof 77. Allesporenkaart.
5. Begijnhof 77. Profiel noordmuur.
6. Overzicht van der sporen aangetroffen tijdens de opgraving in 1990/1991 aan de Catharinastraat 75 en 77.

1. Samenvatting

In opdracht van het Bureau Cultureel Erfgoed, gemeente Breda is op 28, 30 en 31 oktober 2008 onderzoek uitgevoerd in de kelder van het begijnhuisje Catharinastraat 75 en op 9, 10 en 11 februari 2009 veldwerk uitgevoerd op de binnenplaats van het begijnhuisje Catharinastraat 77, in het Begijnhof, in de gemeente Breda. De onderzoeksdoelstellingen betreffen het beantwoorden van onderzoeksvragen naar aanleiding van onderzoek in 1991. Ook het onderzoek uit 2008 leverde nieuwe vragen op, die in 2009 riochtlĳn waren bij het onderzoek. In verband met een wisseling van bewoners deed zich in beide gevallen de gelegenheid zich voor om respectievelĳk de kelder van begijnhuisje 75 en de binnenplaats van begijnhuisje 77 archeologisch te onderzoeken. Hierdoor is het mogelijk de geschiedenis van voor de bouw van het Begijnhof en de geschiedenis van deze vleugel beter te reconstrueren.

In de kelder van begijnhuis nummer 75 is zowel in 1991 als in 2008 archeologisch onderzoek uitgevoerd. Tijdens de archeologische onderzoeken zijn verschillende sporen geregistreerd, waarbij in het oostelijke deel van de kelder een spoor is aangetroffen dat een afwijkende ligging heeft ten opzichte van de achtermuur van het begijnhuis. De oriëntatie van het spoor is zodanig dat deze in het verlengde ligt van de muur met bogen van de Catharinastraat 87. Daarnaast is een uitbraaksleuf of fundament aangetroffen, haaks op het schuinlopende spoor, waarvan vermoed wordt dat dit een steunbeer van het 15de eeuwse gebouw kan zijn geweest¹. Tevens is in 2008 bouwhistorisch onderzoek van het begijnhuis 75 uitgevoerd. Hierbij is tussen begijnhuis 75 en de huidige fietsenstalling een muur te voorschijn gekomen die gedateerd wordt uit de fase van het 'klooster' en parallel ligt aan het puinfundament van de mogelijke steunbeer zoals aangetroffen in de kelder. Er zijn aanwijzingen dat deze muur te fors is voor een steunbeer en mogelijk heeft doorgelopen. Daarnaast blijkt de tweede (noordelijke) boog aan beide zijden een nis te bevatten. Onder andere deze aanwijzingen leiden er toe dat het beeld van het klooster wellicht herzien moet worden².

Tijdens de opgraving in 2009 zijn in de werkput diverse archeologische sporen aangetroffen die in verschillende fasen zijn in te delen. Tot de eerste fase kan een restant muurwerk worden gerekend waar de boogconstructie die is aangetroffen in het pand aan de Catharinastraat 87. Tevens is een puinfundament aangetroffen dat sterke overeenkomsten vertoont wat betreft samenstelling en vorm met de eerder aangetroffen puinfundamenten van onderzoeken aan de Catharinastraat 87 en het onderzoek in de kelder van het begijnhuis 75. Het puinfundament dat is aangetroffen bij de huidige opgraving ligt haaks op de muur waar de bogen zijn aangetroffen. Hieruit blijkt dat het gebouw ook in de richting van de kerk heeft gelegen, en zich niet beperkt heeft tot het perceel van de Catharinastraat 87 en de muur met bogen.

De tweede fase vangt aan in 1535 wanneer met bouw van het nieuwe Begijnhof wordt gestart. In de zuidelijke vleugel wordt een infirmerie gevestigd. Tijdens de opgraving zijn geen directe sporen aangetroffen die aan deze fase gerelateerd kunnen worden. Door de grote verbouwing tot begijnhuisje in de 19de eeuw, is weinig van de 16de-eeuwse muren overleefd, alleen op de zolder van het begijnhuisje is nog een restant muur aangetroffen uit deze periode.³ In de derde fase (rond 1590) werd de Wendelinuskapel door de Waalse protestantse gemeenschap in gebruik genomen. Het is echter niet bekend of er ingrepen hebben plaatsgevonden om de infirmerie tot schuilkerk om te bouwen. In het bouwhistorisch rapport zijn in het opgaand muurwerk geen muurresten aangetroffen die aan deze fase gerelateerd kunnen worden. Het is evenwel mogelijk dat in deze fase de kleine ruimte bestaande uit muurwerk en een vloertje geplaatst kan worden. De baksteenformaten van dit muurwerk en vloer komen niet overeen met andere bakstenen die zijn aangetroffen tijdens eerdere archeologische en bouwhistorische onderzoeken. Mede vanwege de oversnijdingen door de regenopvangbekkens (S008 en S010) wordt de ruimte zeker niet in de vierde fase gedateerd. Deze laatste fase vanaf de 19de eeuw kenmerkt zich door veranderingen waarbij de schuilkerk is omgebouwd tot de drie huidige begijnhuisjes en de binnenplaats is ontstaan. Uit deze periode kunnen de funderingsmuur van het Begijnhuis en de twee regenopvangbekkens worden toegekend. Of er nog een onderlinge fasering is, is door het ontbreken van oversnijdingen lastig aan te geven.

¹ Van der Eynde 1991 en Peters *et al* 2008

² Dröge 2008

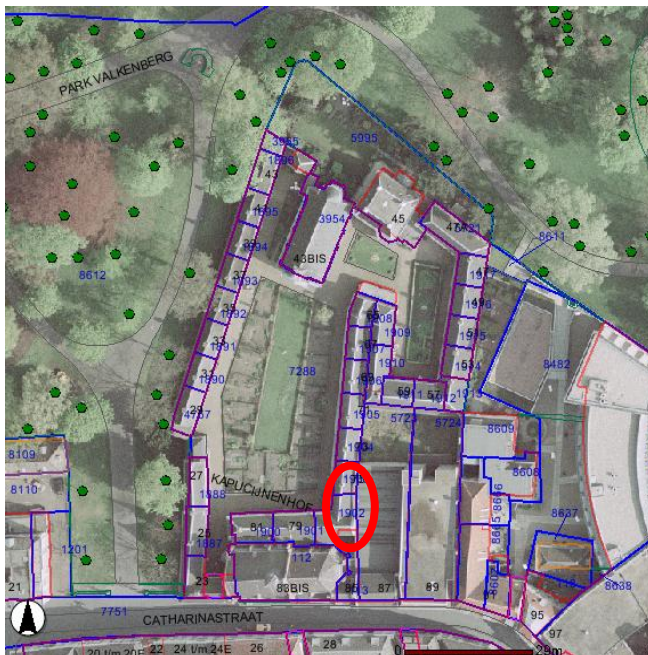
³ Dröge 2009.

2 Inleiding

In opdracht van het Bureau Cultureel Erfgoed, gemeente Breda is op 28, 30 en 31 oktober 2008 veldwerk uitgevoerd in de kelder van het begijnhuis nummer 75 en op 9, 10 en 11 februari 2009 op de binnenplaats van het begijnhuis nummer 77 in het Begijnhof aan de Catharinastraat in de gemeente Breda (figuur 1).

Aanleiding voor het onderzoek in begijnhuis 75 was de onvolledige registratie van een opgraving in 1991, waarbij fundamenteën zijn aangetroffen die mogelijk in verband zijn te brengen met de bouw van een klooster in opdracht van Johanna van Polanen. Vanwege een wisseling van bewoners deed de gelegenheid zich voor om de kelder nogmaals archeologisch te onderzoeken. De resultaten waren interessant, maar riepen toch nog een aantal vragen op. Deze vragen waren op hun beurt weer aanleiding tot het doen van een onderzoek in begijnhuis 77, waar zich, ook weer bij een wisseling van bewoners, de gelegenheid voordeed om de binnenplaats archeologisch te onderzoeken. Door beide onderzoeken is het mogelijk de geschiedenis van de perioden voor de bouw van het Begijnhof beter te reconstrueren.

Het veldwerk is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.1 (KNA) en de richtlijnen van de Programma's van Eisen (PvE) nummer 2008-48, opgesteld door G.J.A. Sophie, KNA-archeoloog, en nummer 2009-05, opgesteld door F.J.C. Peters, senior KNA-archeoloog, beide van het Bureau Cultureel Erfgoed, afdeling Stedenbouw en Erfgoed van de directie Ruimtelijke Ontwikkeling.

Figuur 1: Overzicht van het plangebied Begijnhof. De huizen waar de onderzoeken hebben plaatsgevonden zijn rood omcirkeld.

2.1. Administratieve gegevens

I Begijnhof, Catharinastraat 75

Provincie	Noord-Brabant
Gemeente	Breda
Plaats	Breda
Toponiem	Begijnhof, huis 75
Objectcode	BR-38-08
Noord-coördinaten	112.839 / 400.294, 112.845 / 400.293

Zuid-coördinaten 112.839 / 400.286, 112.844 / 400.286
Kaartblad 44D
Onderzoeksmelding 32012
Onderzoeksnummer 23773

Opdrachtgever Bureau Cultureel Erfgoed, gemeente Breda
Bevoegd gezag Gemeente Breda, drs. J.P.C.A. Hendriks
Uitvoerder Bureau Cultureel Erfgoed, gemeente Breda
Veldarcheologen drs. Erik Peters, drs. Gerjan Sophie
Veldtechnici Marieke Arkema BA, John Harmanus, Alex Schut.

II Begijnhof, Catharinastraat 77

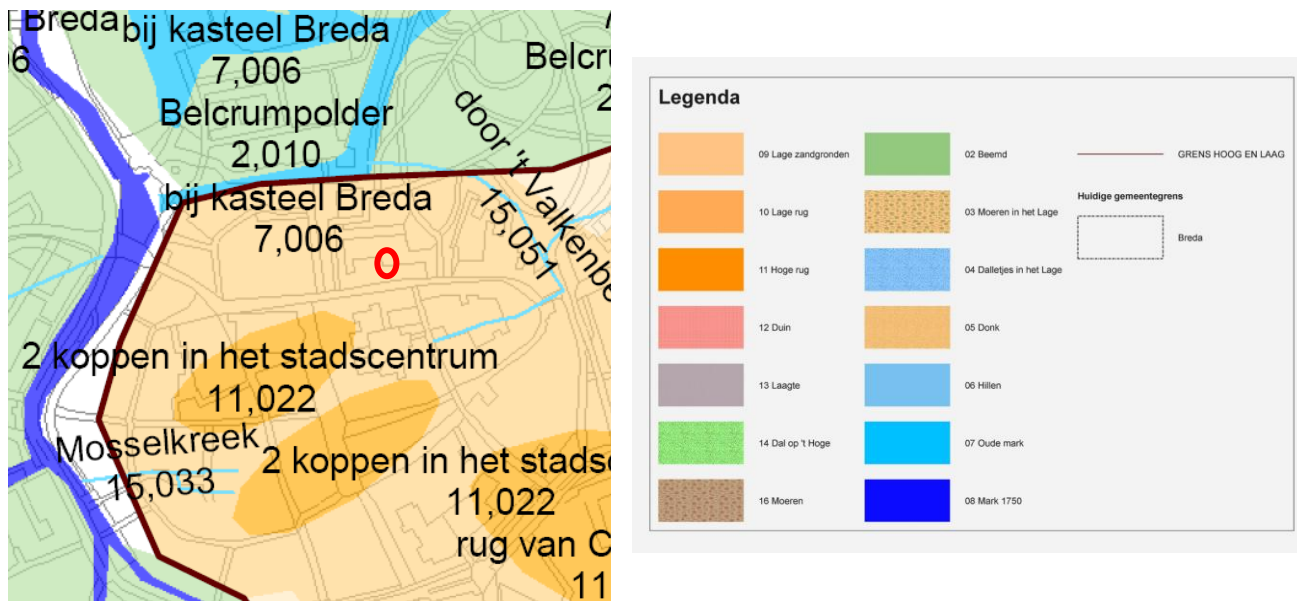
Provincie Noord-Brabant
Gemeente Breda
Plaats Breda
Toponiem Begijnhof, huis 77
Objectcode BR-38-09
Noord-coördinaten 112.835 / 400.285, 112.845 / 400.285
Zuid-coördinaten 112.835 / 400.275, 112.845 / 400.275
Kaartblad 44D
Onderzoeksmelding 33355
Onderzoeksnummer 25025

Opdrachtgever Bureau Cultureel Erfgoed, gemeente Breda
Bevoegd gezag Gemeente Breda, drs. J.P.C.A. Hendriks
Uitvoerder Bureau Cultureel Erfgoed, gemeente Breda
Veldarcheologen drs. F.J.C. Peters, drs. J. Nollen
Veldtechnici M.H. Arkema BA, J. Harmanus, A. Schut.

3 Ligging en aard van het terrein

De onderzoekslocaties liggen in het Begijnhof en maken deel uit van het centrumgebied van de gemeente Breda. In het zuiden ligt de Catharinastraat, ten oosten liggen de percelen die behoren tot Catharinastraat nummer 87. In het westen en noorden wordt het Begijnhof omgeven door het park Valkenberg. Het plangebied van Catharinastraat 75 is 37 m² groot, waarvan het onderzoeksgebied 13 m² bedraagt. Bij aanvang van het onderzoek was de betonnen keldervloer verwijderd en bestond het oppervlak uit zand en losse puinresten van de betonnen vloer. Het plangebied van Catharinastraat 77 is 73 m² groot, de oppervlakte van de binnenplaats bedraagt 13 m². Dat onderzoeksgebied is 6 m², met een uitbreiding van 1 m². Bij aanvang van het onderzoek waren de bakstenen op de binnenplaats verwijderd en bestond het oppervlak uit zand en losse baksteen- en puinresten.

4 Landschappelijke gegevens

Figuur 2: Landschappelijke ligging van het plangebied dat rood omcirkeld is (bron: Leenders 2006).

Het landschap waar het centrum van Breda in ligt, wordt gekenmerkt door glooiingen in terrasafzettingen. In dit landschap wisselen lage en hoge dekzandruggen elkaar af. Het plangebied zelf ligt op een lage dekzandrug van Breda-Centrum, in de nabijheid van één van de hogere dekzandruggen (figuur 2)⁴. Vanwege de bebouwing is het plangebied niet gekarteerd op de bodemkaart en de geomorfologische kaart. Op basis van het onderzoek in de Waalse kerk is gebleken dat onder de kerk een kreekje heeft gelopen met verschillende fasen van openliggen en verlandingen. Het kreekje heeft deel uitgemaakt van het krekensysteem van de Mark en heeft een verloop gehad vanuit het noordwesten naar het zuidoosten⁵.

5 Archeologische achtergronden

Uit een oorkonde uit 1440, blijkt dat Johanna van Polanen, echtgenote van Engelbrecht van Nassau, opdracht heeft gegeven voor het bouwen van een kerk en een mannenklooster. Na de dood van Johanna is echter alleen de Wendelinuskapel (de latere Waalse kerk) gerealiseerd. Johanna van Polanen heeft voor de bouw van de kapel percelen aangekocht en de aanwezige huizen laten slopen. Bij archeologisch onderzoek in de Waalse kerk zijn de funderingsresten van een haardplaats en resten van een lemen vloer aangetroffen daterend vóór de bouw van de kerk. Ook is tijdens dit onderzoek duidelijk geworden dat de Waalse kerk in een laaggelegen gebied ligt met een klein waterloopje dat is gedempt in de loop van de dertiende eeuw⁶. Historici en archeologen zijn er lange tijd van uitgegaan dat het bijbehorende mannenklooster nooit is gebouwd. Bij archeologisch

⁴ Leenders 2006.

⁵ Magendans 1983.

⁶ Magendans 1983.

onderzoek in 1990 aan de Catharinastraat 87, een perceel dat aansluit op de oostelijke zijde van het Begijnhof, is een muur met dichtgemetselde kloosterbogen te voorschijn gekomen. Hieruit bleek dat men met de bouw van het klooster wel degelijk was begonnen, min of meer gelijktijdig met de kapel. Na deze ontdekking is een reconstructie gemaakt van een groot pandhof dat aan de Wendelinuskapel zou hebben gelegen. Er zijn echter tijdens het archeologisch en bouwhistorisch onderzoek veel vragen naar voren gekomen over het klooster. De belangrijkste daarvan is de vraag of het klooster van Vrouwe Johanna ooit is afgebouwd, of het als zodanig in gebruik is geweest en hoe het er uit heeft gezien? Duidelijk is inmiddels wel dat voor de bouw van het Begijnhof gebruik is gemaakt van de nog deels aanwezige muur met bogen in de achtermuur van de huizen⁷. De kloostermuur heeft echter een andere oriëntatie als de achtermuur, waardoor in de plattegrond van de begijnenhuizen en de Catharinastraat 87 een knik in de muur zichtbaar is (zie bijlage 1).

In de kelder van het begijnhuisje nummer 75 is in 1991 voor de eerste maal archeologisch onderzoek uitgevoerd. Tijdens dit onderzoek zijn verschillende sporen geregistreerd, waarbij in het oostelijke deel van de kelder een spoor is aangetroffen dat een afwijkende ligging heeft ten opzichte van de achtermuur van het begijnhuis. De oriëntatie van het spoor is zodanig dat deze in het verlengde ligt van de muur met kloosterbogen van de Catharinastraat 87. Daarnaast is een uitbraaksleuf of fundament aangetroffen, haaks op het schuinlopende spoor, waarvan vermoed wordt dat dit een steunbeer van het klooster kan zijn geweest.⁸

Met de bouw van het Begijnhof in 1535 is de zuidelijke vleugel als infirmerie in gebruik genomen. Begijnhuis 77 maakt hier onderdeel van uit. Aan het einde van de zestiende eeuw is de infirmerie omgevormd tot schuilkerk en in gebruik gebleven tot de nieuwe kerk in het Begijnhof in 1838 gereed was gekomen. Vervolgens is de zuidelijke vleugel verbouwd en zijn er drie woonhuizen voor de begijnen beschikbaar gekomen⁹.

Behalve deze bovenstaande onderzoeken, is in de omgeving van het Begijnhof veelvuldig archeologisch onderzoek uitgevoerd waaruit een beeld naar voren komt dat dit deel van het centrum vanaf de twaalfde eeuw bebouwd is en een continue ontwikkeling heeft gekend¹⁰.

6 Doelstellingen

De vraag- en doelstellingen in het PvE voor begijnhuisje 75 zijn vooral gericht op het onderzoeken van de fundamente die bij vorig onderzoek in de kelder zouden zijn aangetroffen. Die van begijnhuisje 77 zijn vooral gericht op het onderzoeken van mogelijke resten die in relatie kunnen staan met het voorgaande onderzoek in begijnhuisje 75.

De fundamente in begijnhuisje 75 kunnen in relatie staan met het klooster dat Johanna van Polanen wilde laten bouwen en waarvan bij onderzoek aan de Catharinastraat 87 nog kloosterbogen in het muurwerk zijn aangetroffen. De fundamente en eventueel andere resten dienen nader onderzocht te worden op hun ligging ten opzichte van de huidige achtermuur van het Begijnhof. Ook de vraag of de fundamente gerecupereerd materiaal bevatten is van belang om een eventuele fasering te kunnen aangeven. Daarnaast kunnen sporen van het Huis Valkenberg van Johanna van Polanen en eventueel andere (bewonings)sporen worden aangetroffen, zoals bewoning die dateert van voor de bouw van de kerk en het klooster.

Concreet zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Zijn er sporen aanwezig van de particuliere huizen of achtererven die vóór de bouw van het klooster en de kerk op het terrein aanwezig waren?
- Zijn er sporen aanwezig die samenhangen met het klooster van Johanna van Polanen?
- Hoe verhouden die sporen zich wat betreft oriëntatie ten opzichte van de keldermuren?
- Hoe is de aansluiting van de funderingen op de opstaande muren in aansluiting op het bouwhistorisch onderzoek)?
- Zijn er sporen aanwezig die te relateren zijn aan de infirmerie en/of de fase van de schuilkerk?
- Zijn er sporen aanwezig die te relateren zijn aan het begijnhuis?

⁷ Van der Eynde 1991

⁸ Informatie gemeente Breda en Sophie 2008.

⁹ Peters *et al* 2009

¹⁰ Peters *et al* 2009

- Zijn er sporen aanwezig van het Valkenbergcomplex¹¹?
- Hoe is de aansluiting van de funderingen op de opstaande muren (in aansluiting op het bouwhistorisch onderzoek)?
- Volgens het dagrapport van de waarneming uit 1990/91 is de oostmuur opgetrokken uit gerecupereerd materiaal of stamt de muur uit een oudere fase. Is deze muur nader te duiden?
- Zijn er nog andere (bewonings)sporen?
- Wat is de aard, omvang (begrenzing vaststellen), datering, context, gaafheid, kwaliteit van de aangetroffen sporen?
- Wat is de waarde van de aangetroffen sporen?

De onderzoeksthema's en -vraagstellingen die vanuit het totale archeologisch onderzoek in Breda-West zijn voortgekomen en richtinggevend zijn voor het archeologisch onderzoek, gelden ook voor dit onderzoek.¹²

Naast het archeologisch onderzoek is ook bouwhistorisch onderzoek naar de verschillende bouwfases van de begijnhuizen 75 en 77 gedaan door bouwhistoricus John Veerman van Bureau Dröge.¹³ Daarnaast is met de grondradar onderzoek op het binnenterrein van het Begijnhof uitgevoerd. De resultaten van deze onderzoeken worden apart gepubliceerd en zijn niet in deze rapportage betrokken.

7 Werkwijze

Begijnhuisje 75

Tijdens de opgraving is één werkput ter grootte van de kelder aangelegd conform de richtlijnen in het PvE 2008-48.¹⁴ Tijdens het veldwerk is eerst het oostelijk gedeelte van de kelder onderzocht. Vervolgens is de grond overgeheveld en is het westelijk gedeelte onderzocht. De NAP-hoogtes zijn met behulp van het meetpunt in de Waalse kerk ingemeten. Er is één vlak aangelegd, ongeveer 10 tot 15 cm onder de kelder muur (een klampmuur tot ongeveer één meter boven de keldervloer). Een profiel is niet aangelegd, aangezien de kelder muur vrijwel direct op het vlak staat. Bij de noordelijke en oostelijke muur is tijdens het couperen wel dieper doorgegraven. Er is niet over de gehele lengte onder de klampmuur gegraven om instorten te voorkomen. Op de laatste dag is de werkput door een vrijwilliger geëgaliseerd. De kelder is door de aannemer Nico de Bont in dezelfde staat teruggebracht als voor aanvang van het onderzoek.

Methoden en technieken

Tijdens het veldwerk is één werkput aangelegd, conform de richtlijnen in het PvE.¹⁵ De werkput besloeg het gehele kelderoppervlak, namelijk 13 m². Bij de aanleg van het eerste vlak werd de natuurlijke bodem bereikt, er is daarom geen tweede vlak aangelegd. Het vlak is opgeschaafd en gefotografeerd. Vervolgens zijn de aanwezige sporen aangekrast, genummerd en getekend (schaal 1:20). Het merendeel van de sporen is gecoupeerd en indien nodig gefotografeerd en gedocumenteerd.

Begijnhuisje 77

Tijdens het veldwerk is één werkput aangelegd, conform de richtlijnen in het PvE 2009-05.¹⁶ De werkput besloeg een deel van de binnenplaats, namelijk 6 m². De NAP-hoogtes zijn met behulp van het meetpunt in de Waalse kerk ingemeten. Het meetwerk is door de medewerkers van het Bureau Cultureel Erfgoed uitgevoerd. Tijdens het veldwerk is eerst het middengedeelte van de binnenplaats onderzocht. Vervolgens is een uitbreiding gemaakt langs de muur van het begijnhuis in oostelijke richting en is een kijkgat gegraven aan de oostelijke muur. In totaal zijn drie vlakken onderzocht en gedocumenteerd. Er zijn twee profielen gedocumenteerd, de noord- en oostzijde van de putwand. Op

¹¹ Huis Valkenberg is een hofhuis uit de 15de eeuw dat tussen de Catharinastraat en de stadsmuur heeft gelegen.

¹² Peters *et al* 2009.

¹³ Dröge 2008 en Dröge 2009.

¹⁴ Sophie 2008.

¹⁵ Sophie 2008.

¹⁶ Peters *et al* 2009.

de laatste dag is de werkput geëgaliseerd. Na het veldwerk is de binnenplaats door het bedrijf Nico de Bont weer bestraat.

Methoden en technieken

Tijdens het veldwerk is één werkput aangelegd, conform de richtlijnen in het PvE.¹⁷ Het veldwerk heeft plaats gevonden op een binnenplaats waar graafmachines geen toegang toe hebben. Het vlak is daarom handmatig door de medewerkers van het Bureau Cultureel Erfgoed aangelegd, uitgespit en geschaafd.

Voor aanvang van de veldwerkzaamheden is de bestrating met bakstenen van het oostelijk deel van de binnenplaats verwijderd door aannemersbedrijf Nico de Bont. Vervolgens is door de archeologen van Bureau Cultureel Erfgoed het eerste vlak aangelegd op het niveau waar muurwerk te voorschijn kwam. Er is ongeveer 20 cm van de bovengrond weggehaald om het eerste leesbare vlak te verkrijgen. De laag die is verwijderd betrof een verrommelde laag met grote kiezels, baksteenresten en bouwzand dat is gebruikt voor de bestrating van de binnenplaats. In deze laag zijn verschillende vondsten verzameld, zoals aardewerk, baksteenfragmenten en botmateriaal. Er is vervolgens verdiept naar een tweede vlak. In het noordwestelijke deel van de werkput is een klein gedeelte verder verdiept naar een derde vlak. Door het kleine opgravingsvlak was het niet mogelijk een groter derde vlak bloot te leggen en kon niet dieper worden gegraven. Wel is een boring gezet om te proberen de diepte van het puinfundament te bepalen. Tegen de oostelijke muur is een kijkgat aangelegd. De C-horizont is niet bereikt, wel is er een boring gezet om de diepte van de natuurlijke ondergrond te kunnen bepalen.

De vlakken zijn opgeschaafd en gefotografeerd. Vervolgens zijn de aanwezige sporen aangekrast, genummerd en getekend (schaal 1:20). Het aanwezige muurwerk is blootgelegd, gefotografeerd en gedocumenteerd. De formaten van de verschillende muren en vloeren zijn waar mogelijk genoteerd en verzameld. Er zijn twee monsters genomen. Tijdens het veldwerk zijn twee profielen gedocumenteerd (schaal 1:20).¹⁸

8 Resultaten

Begijnhuisje 75

Tijdens de opgraving zijn in de werkput in totaal achttien sporen blootgelegd, waarvan vier sporen vervallen zijn (zie bijlage 2: Allesporenkaart). Drie sporen bleken reeds gecoupeerd te zijn tijdens het onderzoek in 1991. Hiervan was echter niets gedocumenteerd. Er is één vermoedelijk paalgat aangetroffen, maar een verband met de andere sporen is niet aan te geven. Wellicht dat er meer paalgaten zijn geweest (S15?), maar zijn deze niet meer als zodanig herkenbaar door het couperen van het spoor tijdens het vorige onderzoek. Een opvallende kuil is spoor 7. Deze kuil was niet geheel gecoupeerd in 1991, er was een laag van ongeveer tien cm in het midden verwijderd en een kleine ingraving in het zuidelijke deel van het spoor (zie figuur 3). De vulling van de kuil is, in vergelijking met de andere sporen, heterogeen en zwart-donkergrijs van kleur. S7 wordt oversneden door S3 (een mogelijk fundament). Daardoor is S7 ouder dan S3. De functie en datering van S7 zijn niet duidelijk. In het spoor zijn verschillende fragmenten aardewerk aangetroffen, waarvan één fragment Pingsdorf aardewerk dat in de elfde eeuw wordt gedateerd. De vondsten uit dit spoor worden in paragraaf 7.2 uitvoerig behandeld.

Begijnhuisje 77

Tijdens de opgraving zijn in de werkput in totaal 15 sporen blootgelegd, waarvan één spoor vervallen is (bijlage 4: Allesporenkaart). Diverse aangetroffen archeologische sporen zijn in verband te brengen met de periode van na de bouw van het Begijnhof. Er is muurwerk aangetroffen met bijbehorende vloer (S002 en S003 in vlak 1, S002 V1 en V2 in vlak 3). Deze constructie is volgestort met bouwpuin en bakstenen. Onderin bevond zich een leempakket (S007). Aan de zuidzijde, buiten het gevonden muurwerk, is een ophogingspakket aangetroffen (S006). Tegen de noordelijke muur van het

¹⁷ Peters *et al* 2009.

¹⁸ Deze profielen worden in ArcheoLINK aangeduid als vlakken, hierdoor is de nummering van de vlakken enigszins anders (profiel 1 is in ArcheoLINK als vlak 3 geadministreerd, vlak 3 is in ArcheoLINK aangeduid als vlak 4, profiel 2 is in ArcheoLINK als vlak 5 geadministreerd). In deze rapportage wordt niet verwezen naar de vlakken zoals geregistreerd in ArcheoLINK, maar worden vlakken en profielen apart aangeduid om verwarring te voorkomen en de leesbaarheid te vergroten.

begijnhuis is een vrij recente bakstenen constructie aangetroffen die tegen de funderingsmuur van het begijnhuis stond. In de hoek van de oostelijke en de noordelijke muur is een muur aangetroffen die mogelijk bij de fase van voor de bouw van het begijnhof heeft behoord (S012). In het kijkgat aan de oostelijke muur (S011) is een vierkante gemetselde bak aangetroffen (S010). S009 is vervallen, dit bleek de vulling van S010 te zijn. In vlak 3 is een funderingslaag of stortlaag (S014) onder de vloer van S002 aangetroffen. Tevens is in dit vlak een puinfundering (S013) aangetroffen.

Figuur 3: Spoor S7 bij begijnhuisje 75 dat in 1991 al gedeeltelijk is onderzocht.

8.1 Sporen

Begijnhuisje 75

Fundamenten S1, S2, S3

Tegen de oostelijke wand van de kelder zijn sporen van twee fundamenten (S1 en S3) en een mogelijk uitbraakspoor aangetroffen (S2). S1 betreft een fundament van anderhalve meter lang dat schuin loopt ten opzichte van de huidige achtermuur van het begijnhuis (figuur 4). Tijdens de aanleg van het vlak en uit coupe 1 AB blijkt dat het fundament niet doorloopt zoals op de vlaktekening uit 1991 is aangegeven, maar uit meerdere sporen bestaat. Tevens blijkt uit de coupe dat S1 vrij ondiep is (-10 cm), terwijl S2 en S3 duidelijk dieper zijn en iets anders van samenstelling (zie bijlage 3). In de vulling van zowel S2 en S3 is minder mortel aangetroffen dan in S1. Tevens lijken de fragmenten baksteen en puin van S2 en S3 in een minder vast verband te liggen dan in S1. Hieruit kunnen we concluderen dat S1, S2 en S3 hetzelfde spoor betreffen zoals aangegeven op de vlaktekening in 1991. S1 lijkt het einde van een fundament te zijn. Bij het uitbreiden van de coupe (S1 EF) in oostelijke richting (tot ongeveer twintig cm onder de klampmuur van de kelder) werd geen gemetseld muurwerk aangetroffen, maar bleef er sprake van een puinlaag. Op basis hiervan is het waarschijnlijk dat de achtermuur van het Begijnhof, net als het klooster, op puinfundamenten is gebouwd. Opvallend is dat het fundament ter hoogte van coupe S1 EF richting de keldermuur dieper wordt. In coupe S1 CD blijft de diepte van het fundament gelijk (bijlage 3). Wellicht heeft dit te maken met de puinfundamenten van het klooster die op dit punt daadwerkelijk van de achtermuur van het Begijnhof 'weglopen'. Het fundament van de achtermuur van het Begijnhof is dan dieper ingegraven dan S1.

Figuur 4: Fundament S1 dat schuin ten opzichte van de achterwand loopt.

In het vlak zijn drie sporen waargenomen (S1, S2 en S3), in de coupe (S1 AB) was het onderscheid tussen S2 en S3 moeilijk waarneembaar. De bovenste laag van S2 lijkt verstoord te zijn, wellicht het resultaat van de opgraving van 1991. De tweede laag van S2 lijkt niet verstoord te zijn. Ondanks de iets 'lossere structuur' en grotere diepte van S3 ten opzicht van S1, is de gelijkenis met S1 groot. Het is mogelijk dat het diepere fundament S3 het gedeelte van een fundament betreft waar de pijler van een kloosterboog op heeft gesteund. Als spoor 1 het puinfundament van de kloosterbogen is, dan is dit spoor het fundament van de derde boogpijler. Vanwege de druk van de bogen die door de pijlers wordt afgevoerd, is een diep en stevig fundament nodig en zijn wellicht steunberen aan de kant van de tuin gebouwd. Opvallend is dat in S3 het puin minder compact is dan in S1. Op de plek waar geen pijlers hebben gestaan, zijn de fundamenteën vermoedelijk minder diep aangelegd, zoals S1.

Door de lengte van de bogen te berekenen is het mogelijk te bepalen waar de pijlers van de derde boog hebben gestaan. Het probleem hierbij is dat de twee bogen die zijn aangetroffen in de achtermuur van het Begijnhof niet gelijk aan elkaar zijn. Hierdoor kunnen we slechts een schatting maken van de afstanden. De pijler van de boog kan dan op een halve meter nauwkeurig geplaatst worden op S3. Hoe de constructie precies is geweest, is lastig te achterhalen. Blijkbaar was een steunbeer aan de kant van de binnentuin noodzakelijk voor de ondersteuning van de kloostermuur.

Bij de bouw van de achtermuur van het Begijnhof in de zestiende eeuw heeft men de kloostermuur gedeeltelijk afgebroken, namelijk tot aan de 'knik' in de muur (zie bijlage 5). Met de bakstenen van het afgebroken muurwerk zijn vervolgens de fundamenteën voor de muur van het Begijnhof opgevuld. Hierdoor ontstond een doorlopend fundament voor de nieuwe achtermuur van het Begijnhof. Dat betekent dat de oostelijke muur van het Begijnhof ter hoogte van de kelder op puinfundamenteën is gebouwd van zowel de oorspronkelijke kloostermuur als de latere aanvullingen bestaande uit puin van de deels afgebroken kloostermuur.

Baksteen/tegelconstructie

Bij de trap van de kelder is een constructie van bakstenen en een vloertegel aangetroffen. De datering is niet duidelijk, maar het cement waarmee de tegel en bakstenen zijn vastgezet, is erg hard. Dit wijst op een vrij recente datering. Het gaat waarschijnlijk om een restant van een voormalige keldervloer van het begijnhuis.

Kuilen

Van de kuilen die zijn aangetroffen, bleken er drie reeds gecoupeerd te zijn, namelijk S6, S15 en S18 (zie figuur 5). Hiervan is tijdens het onderzoek in 1991 niets gedocumenteerd. De kuilen lijken geen verband met elkaar te hebben. Er is één vermoedelijke paalkuil aangetroffen. Een andere kuil tegen de noordelijke wand van de kelder heeft een zeer lemige vulling. Op S7 na zijn in de kuilen geen vondsten aangetroffen.

Figuur 5: spoor S18 is in 1991 reeds gecoupeerd.

Overig

Overige sporen zijn een spoor (S8) met een vulling van bouwzand naast de baksteen/tegelconstructie, en een natuurlijke vlek (S10).

Begijnhuisje 77

Soort spoor	Aantal
Muur	9
Puinfundering	1
Vloer	2
Stortlaag	1
Ophogingspakket/afvallaag	1
Vervallen	1

Figuur 6: Tabel met type sporen met aantallen

Muren

Er zijn negen sporen aangetroffen die muurwerk betreffen. De twee muren van het begijnhuis en het pand van de Catharinastraat 85 (S001, S004 en S005) zijn de funderingen van de huidige huizen. Bij beide funderingen waren cementbaarden aanwezig, waaruit blijkt dat het muurwerk van binnen uit is gemetseld. De muur van het begijnhuis is vrij rommelig van opbouw en richting het moderne regenopvangbekken/kelderlicht (S008) is de muur verschillende malen opnieuw gemetseld. Uit het bouwhistorisch onderzoek blijkt dat de huidige kelder zeer waarschijnlijk in het midden van de 19de eeuw is gebouwd. Het vierkante regenopvangbekken/kelderlicht bevatte een gemetseld vloeroppervlak en het staat op de bakstenen vloer van S002. S008 is hierdoor jonger dan S002. Het muurwerk van het pand aan de Catharinastraat (S004 en S005) loopt schuin naar onder weg, de onderkant ligt op 2,41 m + NAP).

In de werkput zijn twee muren (S002 en S003) aangetroffen, waarvan S002 tegen de muur van het begijnhuis is geplaatst (figuur 7). De bakstenen zijn niet afgekapt of bewerkt, maar lijken koud tegen de al bestaande funderingsmuur te zijn gezet. Door verzakking is de muur echter wat verder van de funderingsmuur af komen te staan. Ook de vloer van S002 is tegen de funderingsmuur aangelegd en loopt geheel langs de noordelijke muur en onder S008 tot aan de oostelijke muur. De vloer loopt van noord naar zuid schuin naar beneden af van 2,40 m + NAP naar 2.32 m + NAP. De muur S002 is ook in het kijkgat aan de oostelijke muur aangetroffen, waar de muur wordt oversneden door S010. Hieruit blijkt dat S002 een ruimte met vloer begrenst. Het is mogelijk dat de aangetroffen vloer en muur binnen de toenmalige bebouwing hebben gelegen. Het is namelijk niet zeker of de binnenplaats altijd in deze vorm heeft bestaan, aangezien deze op de kadasterkaart van 1824 niet wordt aangegeven. Het is evenwel goed mogelijk dat de binnenplaats niet is opgetekend, aangezien deze van buiten af niet zichtbaar is. Tijdens de herindeling en in gebruik name van de begijnhuisjes rond 1850, is de ruimte (S002) vermoedelijk al volgestort. De noordelijke funderingsmuur is vervolgens van binnen de

nieuwe kelder uit gemetseld, aangezien deze over de hand is gemetseld en cementbaarden zichtbaar zijn aan de buitenzijde van de funderingsmuur (zie figuur 8). In het kijkgat aan de oostzijde van de binnenplaats wordt muurwerk S002 oversneden door S010. De bakstenen van dit muurwerk (mogelijk een regenopvangbekken) komen overeen met stenen die zijn gebruikt voor het opgaande muurwerk van de 19de eeuwse begijnhuisjes.

Figuur 7: Muurwerk met vloer op vlak 2 (S002)

Vloeren

Op vlak 2 kwam een bakstenen vloer behorend bij het muurwerk van S002 te voorschijn (figuur 7). De vloer blijkt in ieder geval door te lopen tot aan de oostelijke muur van de binnenplaats. Er zijn restanten van de pleisterlaag aangetroffen die de samenhang tussen het muurwerk en de vloer bevestigen. Verder is een bakstenen vloertje aangetroffen bij het muurwerk van S008. Deze constructie rust op de vloer van S002 en wordt hierdoor jonger gedateerd. Het is mogelijk dat het een voormalige kelderlicht van de kelder van het begijnhuis of een regenopvangbekken betreft.

Fundamenten

In vlak 3 is een puinfundament (S013) te voorschijn gekomen, waarvan de ligging oost-west is (figuur 8). Het puinfundament bevatte baksteen en puin en was afgesmeerd met een mortellaag. Ondanks het beperkte oppervlak dat kon worden vrij gelegd, werd duidelijk dat het fundament in westelijke richting door loopt en dat de funderingsmuur van het huidige begijnhuis gebouwd is op deze puinfundering. Vermoedelijk dateert dit fundament van voor de bouw van het Begijnhof. Het puinfundament vertoont sterke overeenkomst met de puinfunderingen die zijn aangetroffen tijdens de opgraving aan de Catharinastraat 87 en in de kelder van het begijnhuis 75. De mortellaag die de bovenkant bedekt wijst er op dat het de bovenkant van de puinfundering betreft.¹⁹ Door de beperkte ruimte kon de onderkant niet bereikt worden, met een boring is vastgesteld dat het fundament zeker dieper is dan 1,77 m + NAP.

Stortlaag

Direct onder de vloer van S002 is een stortlaag aangetroffen (S014). Deze laag diende waarschijnlijk om de bodem te egaliseren en steviger te maken voor de aanleg van het vloertje en de muren. Dit is waarschijnlijk niet helemaal gelukt, de vloer loopt schuin af naar beneden. Of deze verzakking al tijdens het gebruik van de ruimte of pas na het dichtstorten is opgetreden is niet duidelijk.

¹⁹ Zie hiervoor ook de opgravingsgegevens van de Catharinastraat 87 in Van der Eynde 1991.

Ophogingslagen

In het zuidelijk deel van de werkput zijn verschillende ophoogpakketten aangetroffen. Deze zijn in het profiel gedocumenteerd (S006).

Figuur 8: de funderingsmuur met cementbaarden en de bovenzijde van het puinfundament aangetroffen onder de muur van het begijnhuis.

8.2 Vondsten

Begijnhuisje 75

De opgraving heeft tien vondstnummers opgeleverd. Het verzamelde materiaal bestaat voornamelijk uit baksteenfragmenten, maar ook natuursteen en fragmenten aardewerk uit de sporen S1, S2 en S3. Uit de kuil S7 zijn fragmenten aardewerk verzameld. Tijdens het veldwerk is een representatief deel van de bakstenen uit de sporen verzameld. De meeste vondsten zijn gedaan tijdens het aanleggen van coupes of de afwerking daarvan. Daarnaast is op de stort van S1, S2 en S3 een bewerkte baksteen aangetroffen, die onderdeel heeft uitgemaakt van een boogconstructie van een kloosterboog.

Het aantal vondsten is erg laag. Hierdoor is een betrouwbare datering van sporen niet goed mogelijk. In S7, een kuil met meerdere vullingen, die wordt oversneden door het puinfundament S3 en hierdoor ouder gedateerd wordt, is onder andere een fragment Pingsdorfaardewerk aangetroffen dat in de tiende tot twaalfde eeuw wordt gedateerd.²⁰ Tijdens het onderzoek in de Catharinastraat 87 zijn eveneens verschillende kuilen aangetroffen die van voor de bouw van het klooster dateren, wellicht dat deze kuil daar ook bij hoort. De kuilen van de Catharinastraat 87 worden in verband gebracht met ambachtelijke activiteiten die op het terrein hebben plaatsgevonden in de eerste fasen van bewoning in dit gebied van de stad.²¹

Verder is een randfragment van een vuurklok aangetroffen in S3. In S3 zijn stukjes van een vloertegel met zwarte glazuur aangetroffen. Het kan niet uitgesloten worden dat het hier om materiaal gaat dat

²⁰ Er zijn twee monsters genomen uit S7 voor C¹⁴-datering. De resultaten staan in paragraaf 8.3.

²¹ Ongepubliceerde gegevens archeologisch onderzoek Catharinastraat 87.

tijdens de aanleg van de keldervloer is in het spoor terecht is gekomen.²² Er is een klein fragment onbewerkt bot aangetroffen. Het natuursteen (Doornikse steen) wordt vaker bij opgravingen in Breda aangetroffen en wordt geïnterpreteerd als bouw materiaal dat vooral in de 14de en 15de eeuw wordt gebruikt.²³ De maten van de bakstenen die zijn aangetroffen in S1, S2 en S3 zijn:

- 21 x 10 x 5 cm
- ? x 10,5 x 5/5,3 cm
- ? x 9 x 5 cm
- 20 x 9,5 x 4,5 cm
- ? x 10,5/10 x 5/4,5 cm

Het bewerkte stuk baksteen dat op de stort is aangetroffen, geeft aan dat de puinvullingen gedeeltelijk zijn opgevuld met het materiaal dat afkomstig is van het klooster dat tijdens de bouw van het Begijnhof door de werkzaamheden in de sporen terecht is gekomen.

Begijnhuisje 77

Deze opgraving heeft vijftien vondstnummers opgeleverd. Het verzamelde materiaal bestaat voornamelijk uit bakstenen en baksteenfragmenten, maar ook vloertegels, natuursteen, fragmenten aardewerk, bot en een munt maken onderdeel uit van het vondstenspectrum. Tijdens het veldwerk is een representatief deel van de bakstenen uit de verschillende muren verzameld, met uitzondering van de fundamente van de huidige muren. De meeste vondsten zijn gedaan tijdens het uitgraven van S002 en in de ophogingslagen in het westelijk deel van de werkput. In het westelijk deel is een concentratie tegels tegen de funderingsmuur van het pand aan de Catharinastraat aangetroffen. Daarnaast zijn verschillende vondsten op de stort aangetroffen en apart verzameld.

Ook hier is het aantal vondsten laag, aardoor een betrouwbare datering van sporen niet goed mogelijk is. Uit S007 (vulling van de kleine ruimte S002) is slechts één dateerbare vondst aangetroffen uit de periode 1450-1550, het betreft roodbakkerd aardewerk. In het ophoogpakket S006 zijn in vulling 1 twee vondsten gedateerd in de periode 1450-1550, in vulling 2 (vlak 2) dateren twee vondsten uit 1400-1500. In S014 is aardewerk aangetroffen dat in 1375-1450 wordt gedateerd (waaronder een bodemfragment van een Siegburgkan).

Er zijn tijdens het veldonderzoek twee monsters genomen. Het monster uit S008 blijkt (sub)recent te zijn (zie beschrijving muren). Het analyseren van dit monster levert geen informatie op die voor de onderzoeksvragen van belang zijn. Het monster uit de ophogingslaag van S006 blijkt na het zeven bijna geen houtskool te bevatten. Hierdoor is het monster niet geschikt voor verder onderzoek.

Tijdens het onderzoek zijn, indien mogelijk, bakstenen verzameld. De bakstenen zijn opgemeten en beschreven. Sommige bakstenen zijn op basis van formaat, kleur en samenstelling te koppelen aan bakstenen die bij eerder archeologisch en bouwhistorisch onderzoek zijn aangetroffen.

Spoor	Baksteenformaat	Datering*	Opmerkingen
Muur S002 vulling 1	Vlak 1 18 x 8 x 4 cm 17 x 8 x 3,5 cm 15,5 x 7,5 x 4 cm Vlak 2 17,5 x 9 x 4,5 cm 18 x 8,5 x 4 cm	17 ^{de} – 18 ^{de} eeuw	BR-38-09.009 BR-38-09.013
Vloer S002 vulling 2	17,5 x 8 x 4,5 cm 18 x 8,5 x 4,5 cm	17 ^{de} – 18 ^{de} eeuw	BR-38-09.011
Puinfundering S013	14 x 10,5 x 5 cm ? x 10,5 x 5,5 cm ? x 11 x 4 cm ? x 10 x 5 cm		BR-38-09.012

²² Een vergelijking met de fragmenten van de tegelvloer die zijn aangetroffen bij het onderzoek Catharinastraat 87 is hier aan te raden.

²³ Mondelinge mededeling H. de Kievith.

Muur S010 vulling 1	16 x 7 x 4 cm 15,5 x 7,5 x 4 cm	19 ^{de} eeuw	BR-38-09.014
Puin S007(vulling van S002)	Vlak 1 16 x 7 x 4 cm 20 x 9,5 x 5 cm Vlak 2 20 x 9 x 4,5 cm ? x 11 x 5 cm ? x 9 x 4,5 cm		BR-38-09.006 BR-38-09.004

* Datering wordt gegeven indien mogelijk.

Figuur 9: Tabel met overzicht van baksteenmaten van het muurwerk aangetroffen tijdens de opgraving

8.3 Resultaten C14-onderzoek

Door het Centrum voor IsotopenOnderzoek te Groningen zijn twee houtskoolmonsters onderzocht door middel van AMS-analyses, die afkomstig zijn uit begijnhuisje 75, Spoor 7.

De datering van M1 uit de bovenste vulling (GrA-44640) komt uit op 3975 ± 40 BP. Met een zekerheid van 95 % (2 sigma) levert dit een datering op tussen 2577 en 2346 cal BC.

De datering van M2, uit de onderste vulling, komt uit op 810 ± 35 BP. Met een zekerheid van 95 % (2 sigma) levert dit een datering op tussen 1169 en 1272 cal AD. Dit kan goed overeenkomen met het Pingsdorffragment. Verrassend is, dat de onderste laag jonger is dan de bovenste, normaal zit de oudste laag onder. Vermoedelijk gaat het om een kuil uit de 12e /13e eeuw, die later nogmaals is geroerd, waarbij ouder materiaal uit de omgeving in de kuil is geraakt.

Het resultaat van dit daterend onderzoek levert ook vragen op over kuilen aangetroffen bij andere onderzoeken in de omgeving.

9 Interpretaties

Begijnhuisje 75

Één van de vragen in het PvE betreft de relatie van de aangetroffen sporen in de kelder met de sporen die zijn gedocumenteerd tijdens het onderzoek aan de Catharinastraat in 1990. De kloosterbogen in de muur en de fundamenteën die tijdens dit onderzoek zijn aangetroffen, worden gerelateerd aan het klooster dat door Johanna van Polanen vanaf 1440 gebouwd zou zijn. Het zou gaan om een kloostergang en verschillende vertrekken, waaronder een grote zaal, die aan de noordelijke zijde van de kloostergang hebben gelegen (bijlage 6). Om de sporen die zijn aangetroffen in de kelder van het Begijnhof te kunnen koppelen aan de sporen van het naastgelegen perceel zijn de spoorbeschrijvingen, spoordieptes en dateringen van de sporen onderzocht en vergeleken. Het blijkt dat de spoorbeschrijvingen van beide onderzoeken overeenkomen. Er lijkt geen sprake te zijn van gemetselde funderingen, maar puinfunderingen met baksteenfragmenten waar vooral onderin veel mortel of kalkspecie door heen is gemengd. Voor de fundering zijn sleuven gegraven waar het puin in is gestort. Verder blijkt dat de onderkanten van de funderingen op ongeveer dezelfde NAP-hoogtes zijn aangelegd (zie figuur 10). Bij beide onderzoeken is gebleken dat wanneer de puinfundering tot de C-horizont reikt, de fundering tot 15 tot 20 cm is ingegraven. Door de overeenkomsten van de sporen van de opgraving uit 1990 en het Begijnhof zijn S1 en S3 toe te wijzen aan dezelfde structuur.

Opgraving	Spoornummer	NAP-hoogte (cm + NAP)	Spoorbeschrijving
Catharinastraat 87	1034	78	Baksteenpuin in specielaag
Catharinastraat 87	1045	97 (noord) – 88 (zuid)	Puin en kalk
Catharinastraat 87	1056	35	Gestort baksteenpuin, afgedekt door kalkspecie
Catharinastraat 87	1057*	Dieper dan 100	Gestort baksteenpuin, afgesmeerd door een kalklaag
Catharinastraat 75	1	105	Baksteenfragmenten en veel mortel, vaste structuur
Catharinastraat 75	3	80	Baksteenfragmenten en mortel. Losser verband als S1

* Onderkant van deze puinfundering is niet bereikt, maar in ieder geval tot 1,00+ NAP getekend.

Figuur 10: Tabel met NAP-hoogtes van de kloosterfunderingen van de opgraving aan de Catharinastraat 87 en Catharinastraat 75.

Naast deze vergelijking is de datering van de fundamente van belang, zodat de puinfunderingen daadwerkelijk aan de kloosterfase kunnen worden toegekend. Volgens de overgeleverde documenten heeft Johanna van Polanen in 1440 opdracht gegeven tot de bouw van het klooster. Voor de bouw van de kerk zijn in 1423 al panden aangekocht om te laten slopen. Er zijn verschillende kuilen aangetroffen op het terrein van de Catharinastraat 87 die voor en na de kloosterfase zijn gedateerd. Het blijkt dat de kuilen die door de kloosterfundamente oversneden worden in ieder geval tot in 1425 in gebruik zijn geweest. De kuilen die de fundamente oversnijden zijn vanaf ongeveer 1450 in gebruik genomen. Dat betekent dat (de bouw van) het klooster vanaf ongeveer 1425 tot 1450 gedateerd kan worden. Dit is een korte periode en de vraag rijst of de bouw zover is gevorderd dat er bewoning van het klooster heeft plaatsgevonden.

kuil (spoor nummer)	vlak	oversnijdt kloosterfundering	Betrouwbaar- heid datering	perioden								
				1350	1400	1450	1500	1550	1600	1650		
1041	1	Ja	+									
1044	2	Ja	+									
1004	1	Ja	+									
1043a	2	Nvt	+									
1043b	2	Nvt	+									
1051	2	?	+									
1049	2	Nvt	+									
1052	2	Nee	+									
1060	2	Ja	+									
1035	2	Ja	+/-									
1071	2	Ja	+									
1062	2		+									

Figuur 11: Tabel met datering van de verschillende kuilen aangetroffen op het perceel van de Catharinastraat 87 tijdens het onderzoek van 1990.

Groen: kuilen van voor de kloosterfase; rood: kuilen van na de kloosterfase.

Volgens de onderzoekers in 1990 is het klooster wel degelijk in gebruik geweest. Er is een klein vloeroppervlak bewaard gebleven van bakstenen op 1,50 m – mv.²⁴ Volgens het voorlopige onderzoeksrapport bestond dit vloerniveau bestond uit verschillende laagjes puin van bakstenen en tegelfragmenten boven op elkaar, dit wordt als aanwijzing gezien dat de vloer meerdere malen is gerepareerd. Hieruit wordt geconcludeerd dat het klooster daadwerkelijk in gebruik is geweest, al lijkt dat een vrij korte periode te zijn geweest.

Begijnhuisje 77

Het puinfundament dat is aangetroffen in vlak 3 in de binnenplaats van het begijnhuis is vergeleken met de spoorbeschrijvingen, -dieptes en -dateringen uit de voorgaande onderzoeken. Het blijkt dat de spoorbeschrijvingen van de verschillende onderzoeken overeenkomen. Er lijkt geen sprake te zijn van gemetselde funderingen, maar puinfunderingen met baksteenfragmenten waar vooral onderin veel mortel of kalkspecie door heen is gemengd. Tijdens het onderzoek in 1990 is ook menigmaal vermeld dat de bovenkant van de puinfundering is afgestreeken met een dikke laag mortel. Dit is ook bij het puinfundament op de binnenplaats geconstateerd. Voor de fundering zijn sleuven gegraven waar het puin in is gestort. Door de kleine werkput is het niet gelukt de onderkant van het puinfundament te bereiken. Op basis van de boring loopt het fundament zeker nog 35 tot 40 cm door. Het is vooral op basis van de overeenkomsten in de spoorbeschrijvingen met de voorgaande onderzoeken dat S013 kan worden toegewezen aan dezelfde structuur: de puinfundamente van het klooster.

²⁴ Ongepubliceerde gegevens archeologisch onderzoek Catharinastraat 87.

De gotische bogen in de muur en de fundamenteën die tijdens deze onderzoeken zijn aangetroffen, worden gerelateerd aan het klooster dat door Johanna van Polanen vanaf 1440 gebouwd zou zijn. Tijdens het onderzoek in 1990 is de conclusie getrokken dat het zou gaan om een kloostergang en verschillende vertrekken, waaronder een grote zaal, die aan de noordelijke zijde van de kloostergang hebben gelegen (bijlage 6). Uit het bouwhistorisch onderzoek dat is uitgevoerd voor het begijnhuis 75 en de daarnaast gelegen fietsenstalling wordt duidelijk dat de reconstructie zoals gemaakt in 1990 te voortvarend is geweest. Mede op basis van het aantreffen van een muur die in westelijke richting (richting kerk) loopt en de tweede (noordelijke) boog waarschijnlijk dicht is geweest (aan beide zijden is een nis geconstateerd) hebben het idee van een kloostergang minder waarschijnlijk gemaakt. De vraag rijst hoe het klooster van Vrouwe Johanna er dan wel heeft uit gezien. In ieder geval is tijdens dit archeologisch onderzoek duidelijk geworden dat het puinfundament (S013) voor de bouw van het Begijnhof gedateerd kan worden en grote overeenkomst vertoont met de puinfundamenteën uit eerdere archeologische onderzoeken. Dat betekent dat het gebouw zich in de richting van de kerk heeft uitgestrekt. Het is op basis van dit gegeven echter niet mogelijk om te bepalen of het een kloostergang of iets anders betreft.

Opgraving	Spoornr.	NAP-hoogte onderkant (cm + NAP)	Spoorbeschrijving
Catharinastraat 87	1034	78	Baksteenpuin in specielaag
Catharinastraat 87	1045	97 (noord) – 88 (zuid)	Puin en kalk
Catharinastraat 87	1056	35	Gestort baksteenpuin, afgedekt door kalkspecie
Catharinastraat 87	1057*	Dieper dan 100	Gestort baksteenpuin, afgesmeerd door een kalklaag
Catharinastraat 75	1	105	Baksteenfragmenten en veel mortel, vaste structuur
Catharinastraat 75	3	80	Baksteenfragmenten en mortel. Losser verband als S1
Catharinastraat 77	013**	Dieper dan 177	Baksteenfragmenten, afgesmeerd met een kalk/mortellaag.

* Onderkant van deze puinfundering is niet bereikt, maar in ieder geval tot 1,00+ NAP getekend.

** Onderkant van de puinfundering is niet bereikt (door middel van boren), maar diepte is minimaal 1,77 m + NAP.

Figuur 12: Tabel met NAP-hoogtes van de kloosterfunderingen van de opgraving aan de Catharinastraat 87 en Catharinastraat 75.

Bij de interpretatie van de sporen wordt, indien nodig, het voorgaand archeologisch en bouwhistorisch onderzoek betrokken. Er wordt allereerst een interpretatie gegeven van de sporen met betrekking tot de verschillende fasen waarin de geschiedenis van het begijnhuis ingedeeld kan worden. Vervolgens wordt dieper ingegaan op het klooster van Johanna van Polanen, voorafgaand aan het Begijnhof.

Eerste fase

Één van de vragen in de PvE's betreft de relatie van de aangetroffen sporen op de binnenplaats van begijnhuisje 77 met de sporen daterend voor de bouw van het Begijnhof die zijn gedocumenteerd tijdens het onderzoek aan de Catharinastraat 75 en 87 in respectievelijk 2008 en 1990.²⁵ Tijdens het onderzoek in 2009 zijn sporen aangetroffen die aan de sporen van de voorgaande onderzoeken gekoppeld kunnen worden. Er is een restant muurwerk aangetroffen (S012) waar de boogconstructie op rust. Tevens is een puinfundament (S013) aangetroffen dat sterke overeenkomsten vertoont wat betreft samenstelling en vorm met de aangetroffen puinfundamenteën van onderzoeken aan de Catharinastraat 87 en het onderzoek in de kelder van het begijnhuis 75. Het puinfundament dat is aangetroffen bij de huidige opgraving ligt haaks op de muur waar de bogen zijn aangetroffen. Hieruit blijkt dat het gebouw ook in de richting van de kerk heeft gelegen, en zich niet beperkt heeft tot het perceel van de Catharinastraat 87 en de muur met bogen. Het is echter de vraag of het een kloostergang betreft. Wanneer het puinfundament door getrokken wordt, ligt het op grote afstand van de kerkmuur en sluit niet direct aan op de kerk.

²⁵ Peters *et al* 2009.

Tweede fase

In 1535 is de bouw van het nieuwe Begijnhof gestart. In de zuidelijke vleugel wordt een infirmerie gevestigd. Tijdens de opgraving zijn geen directe sporen aangetroffen die aan deze fase gerelateerd kunnen worden. Door de grote verbouwing tot begijnhuisje in de 19^e eeuw, is weinig van de 16^e-eeuwse muren overleefd, alleen op de zolder van het begijnhuisje 77 is nog een restant muur aangetroffen uit deze periode²⁶. De baksteenmaten van de aangetroffen muur en bijbehorende vloer S002 (zie figuur 9) komen niet overeen met baksteenmaten die gebruikt zijn voor de bouw van het Begijnhof, namelijk 19/20 x 10 x 4,5/5 cm, gemêleerde geelrode steen²⁷. De ruimte lijkt op basis hiervan niet bij deze fase te behoren.

Derde fase

Al rond 1590, na de Reformatie, waren de begijnen genoodzaakt een schuilkerk in te richten in de infirmerie, aangezien de Wendelinuskapel door de Waalse protestantse gemeenschap in gebruik werd genomen. Het is echter niet bekend of er ingrepen hebben plaatsgevonden om de infirmerie tot schuilkerk om te bouwen. In het bouwhistorisch rapport zijn in het opgaand muurwerk geen muurresten aangetroffen die aan deze fase gerelateerd kunnen worden. Het is evenwel mogelijk dat in deze fase de kleine ruimte bestaande uit muurwerk en een vloertje (S002) geplaatst kan worden. De baksteenformaten komen niet overeen met andere bakstenen die zijn aangetroffen tijdens eerdere archeologische en bouwhistorische onderzoeken. Op basis van de grootte, kleur en samenstelling worden de bakstenen globaal in de 17de tot 18de eeuw geplaatst. Het vondstmateriaal is niet voldoende om betrouwbare uitspraken te doen over de datering (van het dichtgooien) van de ruimte. Één vondst uit de vulling van de kelder is gedateerd van 1450 tot 1550. Op de stort is nog eens een scherp daterend van 1500-1700 aangetroffen. Mede vanwege de oversnijdingen door de regenopvangbekkens (S008 en S010) wordt de ruimte in ieder geval niet in de vierde fase gedateerd.

Vierde fase

Vanaf de 19de eeuw hebben grote veranderingen plaats gevonden waarbij de schuilkerk is omgebouwd tot de drie huidige begijnhuisjes en mogelijk de binnenplaats is ontstaan. Uit deze periode kunnen de funderingsmuur van het begijnhuisje 77 en de twee regenopvangbekkens worden toegekend. Of er nog een onderlinge fasering is, is door het ontbreken van oversnijdingen lastig aan te geven.

10 Conclusies

De resultaten van het onderzoek in de kelder van het huisje nummer 75 in het Begijnhof in 1991 zijn niet voldoende gebleken om de vragen zoals geformuleerd in het huidige PvE te beantwoorden. Een deel van de vragen is met het opnieuw uitgevoerde onderzoek nu wel te beantwoorden.

- Zijn er sporen aanwezig van de particuliere huizen of achtererven die voor de bouw van het klooster en de kerk op het terrein aanwezig waren?

Er zijn geen sporen aanwezig van de particuliere huizen die voor de bouw van de kerk en het klooster dateren. Wel kunnen de ophogingslagen die zijn aangetroffen in het zuidelijk deel van de werkput te maken hebben met de ophoging van het terrein.

- Zijn er sporen aanwezig die samenhangen met het klooster van Johanna van Polanen?

Tijdens het onderzoek in begijnhuis 75 zijn sporen van puinfundamenten aangetroffen die voor de bouw van het Begijnhof gedateerd worden. In ieder geval twee sporen (S1 en S3) tonen gelijkenis wat opbouw en samenstelling betreft met de puinfundamenten die in het onderzoek aan de Catharinastraat 87 zijn gedocumenteerd en gaat het vermoedelijk om funderingen van het klooster van Johanna van Polanen. Door de afwijkende en diepere ligging lijkt S3 een steunbeer te zijn die aan de zijde van de kloostertuin heeft gestaan. S1 is dan het fundament dat tussen de twee bogen heeft gelegen. Deze vraag kan ook positief beantwoord worden vanuit het onderzoek in begijnhuis 77. In de noordelijke wand van de werkput is een klein deel muurwerk aangetroffen dat verband houdt met de kloostermuur zoals aangetroffen in eerdere onderzoeken. Daarnaast is een puinfundament

²⁶ Dröge 2009.

²⁷ Dröge 2008.

aangetroffen dat grote gelijkenis vertoont met eerder aangetroffen puinfundamenten die aan de kloosterfase worden toegeschreven.

- Hoe verhouden die sporen zicht wat betreft oriëntatie ten opzichte van de keldermuren?

De sporen onder de keldermuur hebben een andere positionering ten opzichte van de keldermuur/achtermuur van het Begijnhof. Hierdoor betreft het een vroegere fase.

- Hoe is de aansluiting van de funderingen op de opstaande muren in aansluiting op het bouwhistorisch onderzoek?

Uit het onderzoek in begijnhuis 77 blijkt dat de opgaande muurfundamenten van de noordelijke muur van het begijnhuis verschillende malen zijn aangepast. Dit is in het profiel waar te nemen en sluit aan op het bouwhistorisch onderzoek waarbij de muren van het begijnhuis in de loop van de 19de eeuw zijn opgetrokken.

- Zijn er sporen aanwezig die te relateren zijn aan de infirmerie en/of de fase van de schuilkerk?

Ja, Het muurwerk S002 en bijbehorend vloertje in begijnhuis 77. Het is echter niet duidelijk of deze structuur bij een van beide fasen behoort of tot aan de verbouwing tot woonhuis heeft gefunctioneerd.

- Zijn er sporen aanwezig die te relateren zijn aan het begijnhuisje 77?

Ja, de twee regenopvangbekkens aan de noordmuur en de oostmuur zijn te koppelen aan de fase van het begijnhuis dat het midden van de 19^e eeuw in gebruik is genomen. Het is niet duidelijk welk van de twee constructies eerder te dateren is.

- Zijn er sporen aanwezig van het Valkenbergcomplex?

Er zijn geen sporen aanwezig die met het Valkenbergcomplex in verband te brengen zijn.

- Hoe is de aansluiting van de funderingen op de opstaande muren (in aansluiting op het bouwhistorisch onderzoek)?

De ligging van de aangetroffen fundering S1 en S3 in begijnhuisje 75 is afwijkend ten opzichte van de huidige muren van het Begijnhof. De fundering S1 ligt in lijn met de muur waarin de kloosterbogen te voor schijn zijn gekomen tijdens het onderzoek aan de Catharinastraat 87 in 1991. S3 wijkt wat ligging betreft af, maar wordt bij de kloosterfase betrokken op basis van de kenmerken van het spoor en de afstand tot de voorgaande pijler van de boog.

- Volgens het dagrapport van de waarneming uit 1990/91 is de oostmuur opgetrokken uit gerecupereerd materiaal of stamt de muur uit een oudere fase. Is deze muur nader te duiden?

Het blijkt dat de huidige oostelijke muur van het Begijnhof ter hoogte van de kelder in begijnhuis 75 is gefundeerd op een puinfundering. Ter hoogte van de kelder loopt de huidige achtermuur van de begijnhuisjes 'weg' van de kloostermuur. Voor de bouw van de nieuwe muur van het Begijnhof is gedeeltelijk gebruik gemaakt van de reeds aanwezige puinbedden van het voormalige klooster. De bakstenen die uit deze fundering komen hebben diverse afmetingen. Gezien het aangetroffen bewerkte stuk baksteen afkomstig uit een kloosterboog, lijkt voor de fundering van de achtermuur van het Begijnhof gebruik te zijn gemaakt van de bakstenen die afkomstig zijn uit de afgebroken kloostermuur.

- Zijn er nog andere (bewonings)sporen?

S7 in begijnhuisje 75 is een kuil die voor de kloosterfase gedateerd kan worden op basis van de oversnijding door de puinfundering (S3), mede ondersteunt door een fragment Pingsdorfaardewerk (tiende tot twaalfde eeuw). De datering van M1 uit de bovenste vulling (GrA-44640) komt uit op 810 ± 35 BP. Met een zekerheid van 95 % (2 sigma) levert dit een datering op tussen 1169 en 1272 cal AD. Dit kan goed overeenkomen met het Pingsdorffragment.

De datering van M2, uit de onderste vulling, komt uit op 3975 ± 40 BP. Met een zekerheid van 95 % (2 sigma) levert dit een datering op tussen 2577 en 2346 cal BC. Het lijkt dus om een kuil uit het

neolithicum / nieuwe steentijd te gaan, waar in de 12^e /13^e eeuw op dezelfde plek een andere activiteit is uitgevoerd.

- Wat is de aard, omvang (begrenzing vaststellen), datering, context, gaafheid, kwaliteit van de aangetroffen sporen?

Deze vraag wordt aan de hand van de waardestelling beantwoord (zie onder 11).

- Wat is de waarde van de aangetroffen sporen?

Deze vraag wordt aan de hand van de waardestelling beantwoord (zie onder 11).

11 Waarderen van de vindplaats (conform VS06 KNA 3.1)

Huisje 75

Conform de KNA 3.1. en het PvE wordt in dit rapport een waardering van de vindplaats (waardestelling) opgenomen. Tijdens deze opgraving is één vindplaats gevonden, bestaande uit funderingen en/of uitbraaksleuven en kuilen. Het proces van waarderen vindt plaats in een aantal stappen.

Stap 1: Waardering op belevingsaspecten (schoonheid en herinneringswaarde).

Stap 2: Waardering op fysieke criteria (fysieke kwaliteit, gaafheid en conservering).

Stap 3: Waardering op inhoudelijke kwaliteit (zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde, representativiteit).

Breda, Begijnhof Catharinastraat 75		
Waarden	Criteria	Scores
Beleving	Zichtbaarheid	n.v.t.
	Representativiteit	n.v.t.
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	2
	Conservering	2
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3
	Informatiewaarde	3
	Ensemblewaarde	3
	Representativiteit	n.v.t.

Figuur 13: Waardering van de vindplaats volgens de criteria van de KNA, versie 3.1.

Legenda: 1 = laag, 2 = gemiddeld, 3 = hoog.

1 Belevingsaspecten

Op de criteria schoonheid en herinneringswaarde wordt niet gescoord. De archeologische resten zijn niet zichtbaar en de herinneringswaarde kan niet expliciet worden vastgesteld.

2 Fysieke criteria

Een deel van de nog aanwezige sporen is in tact, terwijl een ander deel verstoord is tijdens het onderzoek in 1991. Hierdoor krijgt het criterium gaafheid een gemiddelde score.

Er zijn voornamelijk anorganische vondsten aangetroffen, er is slechts één stuk bot aangetroffen. Door de zandbodem is het te verwachten dat het organisch materiaal slecht bewaard is gebleven. Alleen in de diepe sporen, onder de grondwaterspiegel, kan dergelijk vondstmateriaal bewaard blijven. De conservering krijgt hier een gemiddelde score.

3 Inhoudelijke kwaliteit

De zeldzaamheid van puinfundamenten van een klooster in het centrum van Breda is hoog te noemen. De puinfundamenten van een klooster worden niet vaak aangetroffen tijdens archeologisch onderzoek in het stadscentrum. De informatiewaarde van de puinfundamenten is eveneens hoog, het is mogelijk de bouw van het klooster beter te construeren en hierdoor de geschiedenis van dit gedeelte van Breda beter in beeld te brengen. Dit is mede mogelijk door het vergelijken van de resultaten met het onderzoek uit 1990 aan de Catharinastraat 87. Hierdoor scoort ook de ensemblewaarde van de vindplaats hoog.

Representativiteit is in dit geval niet van toepassing. Duurzaam behoud van de vindplaats: de vindplaats is weer afgedekt met een nieuwe keldervloer. Anorganische materialen blijven hierdoor behouden.

Huisje 77

Conform de KNA 3.1. en het PvE wordt in dit rapport een waardering van de vindplaats (waardestelling) opgenomen. Tijdens deze opgraving is één vindplaats gevonden, bestaande uit funderingen en/of uitbraaksleuven en kuilen. Het proces van waarderen vindt plaats in een aantal stappen.

Stap 1: Waardering op belevingsaspecten (schoonheid en herinneringswaarde).

Stap 2: Waardering op fysieke criteria (fysieke kwaliteit, gaafheid en conservering).

Stap 3: Waardering op inhoudelijke kwaliteit (zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde, representativiteit).

Breda, Begijnhof Catharinastraat 77		
Waarden	Criteria	Scores
Beleving	Zichtbaarheid	n.v.t.
	Representativiteit	n.v.t.
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	2
	Conservering	2
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	2
	Informatiewaarde	2
	Ensemblewaarde	3
	Representativiteit	2

Figuur 14: Waardering van de vindplaats volgens de criteria van de KNA, versie 3.1.

Legenda: 1 = laag, 2 = gemiddeld, 3 = hoog.

1 Belevingsaspecten

Op de criteria schoonheid en herinneringswaarde wordt niet gescoord, de aangetroffen resten liggen beneden maaiveld. De archeologische resten van deze opgraving zijn niet zichtbaar en de herinneringswaarde kan niet expliciet worden vastgesteld.

2 Fysieke criteria

De nog aanwezige sporen zijn grotendeels nog in tact, hoewel de aanleg van de regenpijp en verzakking heeft geleid tot beschadigingen. Hierdoor krijgt het criterium gaafheid een gemiddelde score.

Er zijn voornamelijk anorganische vondsten aangetroffen, maar er is ook botmateriaal aangetroffen. Door de zandbodem is het te verwachten dat het organisch materiaal slecht bewaard is gebleven. Alleen in de diepe sporen, onder de grondwaterspiegel, kan dergelijk vondstmateriaal bewaard blijven. De conservering krijgt hier een gemiddelde score.

3 Inhoudelijke kwaliteit

Puinfundamenten van een gebouw uit de 15de eeuw en muurwerk uit latere perioden in het centrum van Breda is niet zeer zeldzaam en scoort hierdoor gemiddeld. Echter, de informatiewaarde van de puinfundamenten is hoog te noemen, het is mogelijk het gebouw dat voor de bouw van het Begijnhof dateert beter te construeren en de geschiedenis van dit gedeelte van Breda beter in beeld te brengen. Echter, de oppervlakte van de opgegraven puinfundamenten is zeer klein, hierdoor scoort de informatiewaarde uiteindelijk gemiddeld. Door het combineren van de resultaten van voorgaande archeologische onderzoeken in de directe omgeving, het bouwhistorisch en geofysisch onderzoek, kunnen nieuwe inzichten in de bewoningsgeschiedenis van dit deel in Breda worden verkregen. Hierdoor scoort de ensemblewaarde van de vindplaats hoog.

Representativiteit is in dit geval in beperkte mate van toepassing, duurzaam behoud van de vindplaats is immers noodzakelijk, het puinfundament functioneert nog steeds als fundering voor het huidige begijnhuis.

12 Aanbevelingen

Tijdens het archeologisch onderzoek is gebleken dat verschillende vragen naar aanleiding van het oude onderzoek beter beantwoord kunnen worden. Toch is de geschiedenis van het gebied van voor de bouw van het Begijnhof niet geheel duidelijk geworden. Het is aan te raden om bij volgende mogelijkheden van (interne) verhuizingen om bouwhistorisch en archeologisch onderzoek uit te voeren.

Om tot een synthese te komen van de geschiedenis van dit deel van Breda is het aan te bevelen ook het oude onderzoek opnieuw te bekijken en uit te werken. Hierbij kunnen de resultaten van het onderhavige onderzoek gebruikt worden. Zo is er de mogelijkheid om de baksteenmaten uit de fundamente van de Catharinastraat 87 en van het Begijnhof te vergelijken om overeenkomsten of verschillen te onderzoeken. Ook het vergelijken van tegelfragmenten die zijn aangetroffen bij beide onderzoeken kan nieuwe inzichten opleveren.

Literatuur

Dröge Bureau voor bouwhistorie, *Begijnhof 75 (Catharinastraat 75) Bouwhistorische ontleding* (Leiden 2008).

Dröge Bureau voor bouwhistorie, *Begijnhof 77 (Catharinastraat 77) Bouwhistorische ontleding* (Leiden 2009).

Eynde, G. van de, *Ongepubliceerde gegevens archeologische opgraving Catharinastraat 87* (Breda 1991).

Leenders, K.A.H.W., *Cultuurhistorische landschapsinventarisatie gemeente Breda* (Breda 2006).

Magendans, J.R., De kerk op de kreek. Opgravingen in de Waalse Kerk te Breda. In: *Jaarboek De Oranjeboom*, deel XXXVI (Breda 1983).

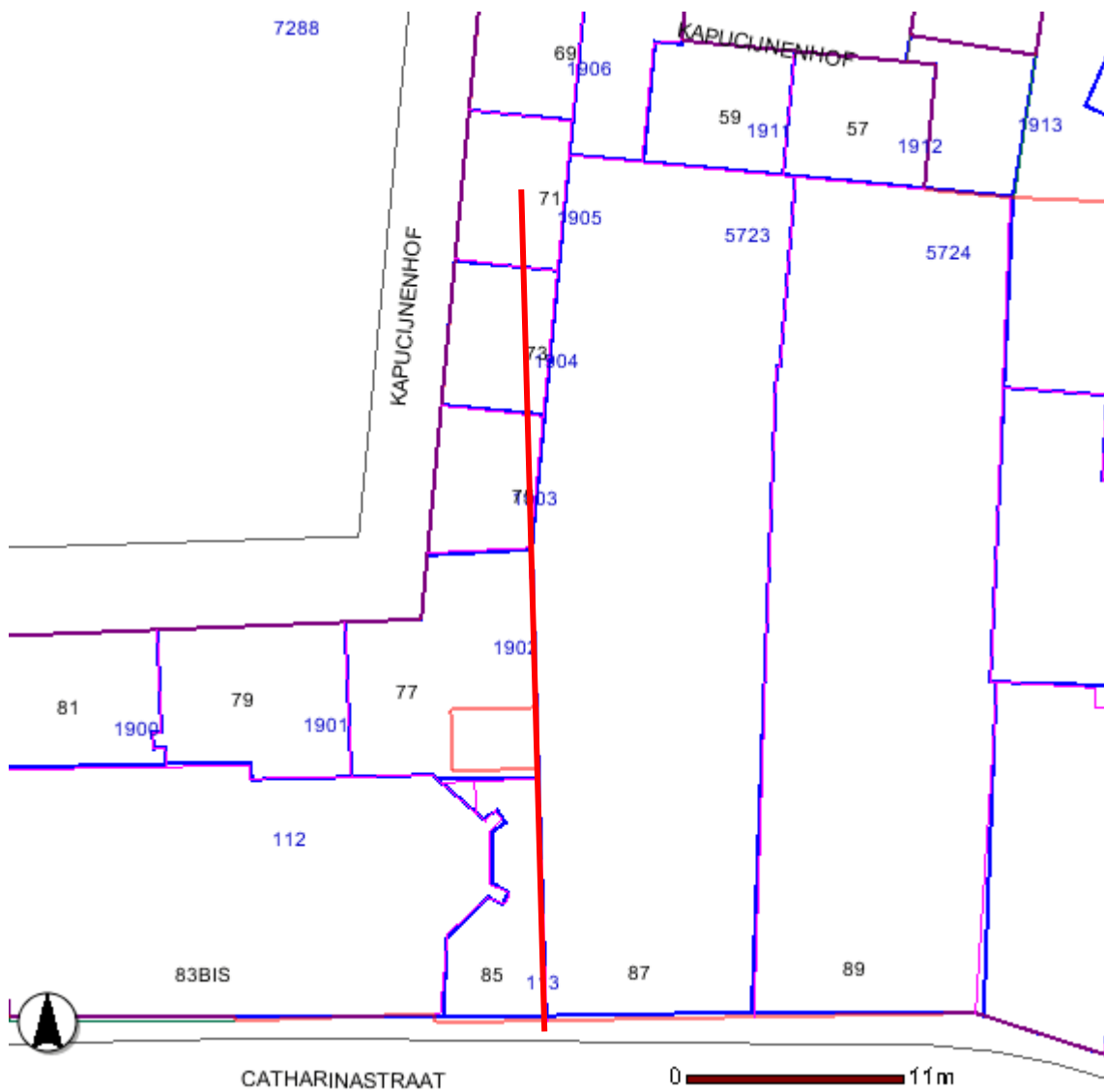
Peters, F.J.C. & G. Sophie, *Programma van Eisen, Breda Begijnhof; Opgraving gemeente Breda*, (PvE 2008/48), (Breda 2008).

Peters, F.J.C. & M.H. Arkema, *Programma van Eisen, Breda Begijnhof; opgraving gemeente Breda*, (Breda 2009).

Sophie, G., *Programma van Eisen, Breda Begijnhof; Opgraving gemeente Breda*, (PvE 2008/48) (Breda 2008).

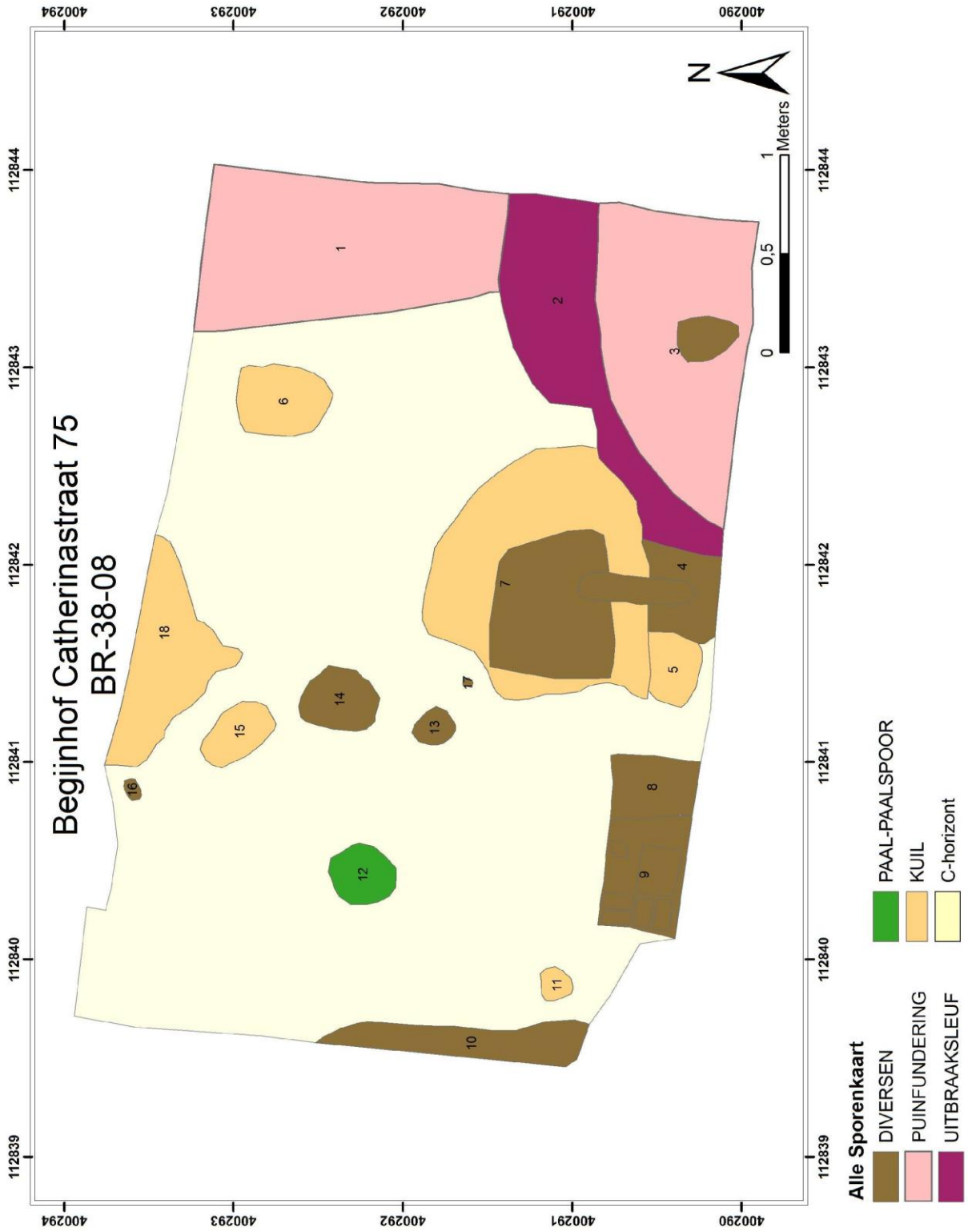
Bijlage 1

Figuur van de huidige kadastrergrenzen van Catharinastraat 87 en het Begijnhof. De rode lijn geeft de richting van de muur met kloosterbogen aan.

Bijlage 2

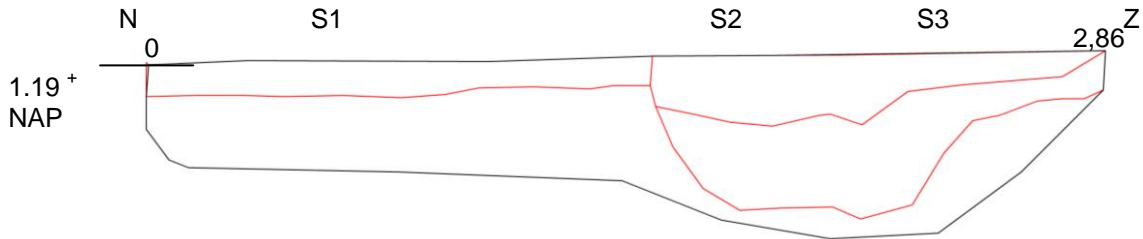
Allesporenkaart Begijnhof 75

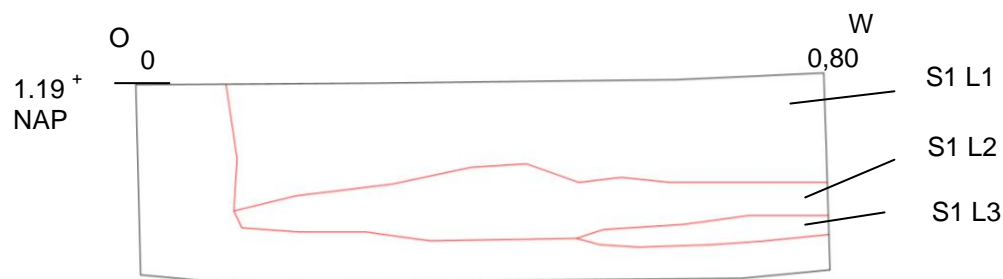
Bijlage 3

Begijnhof 75. Coupes van de sporen 1, 2 en 3 (in meters)

Coupe S1 AB

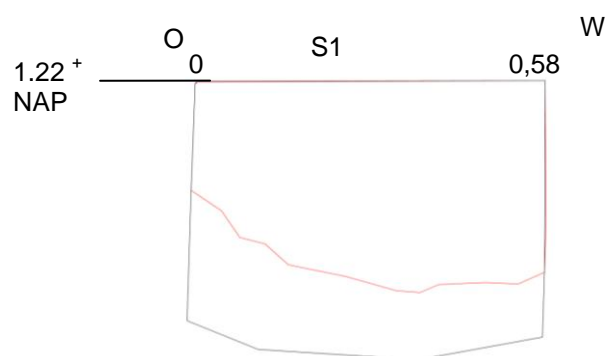
Coupe S1 CD

Beschrijving lagen coupe S1 CD

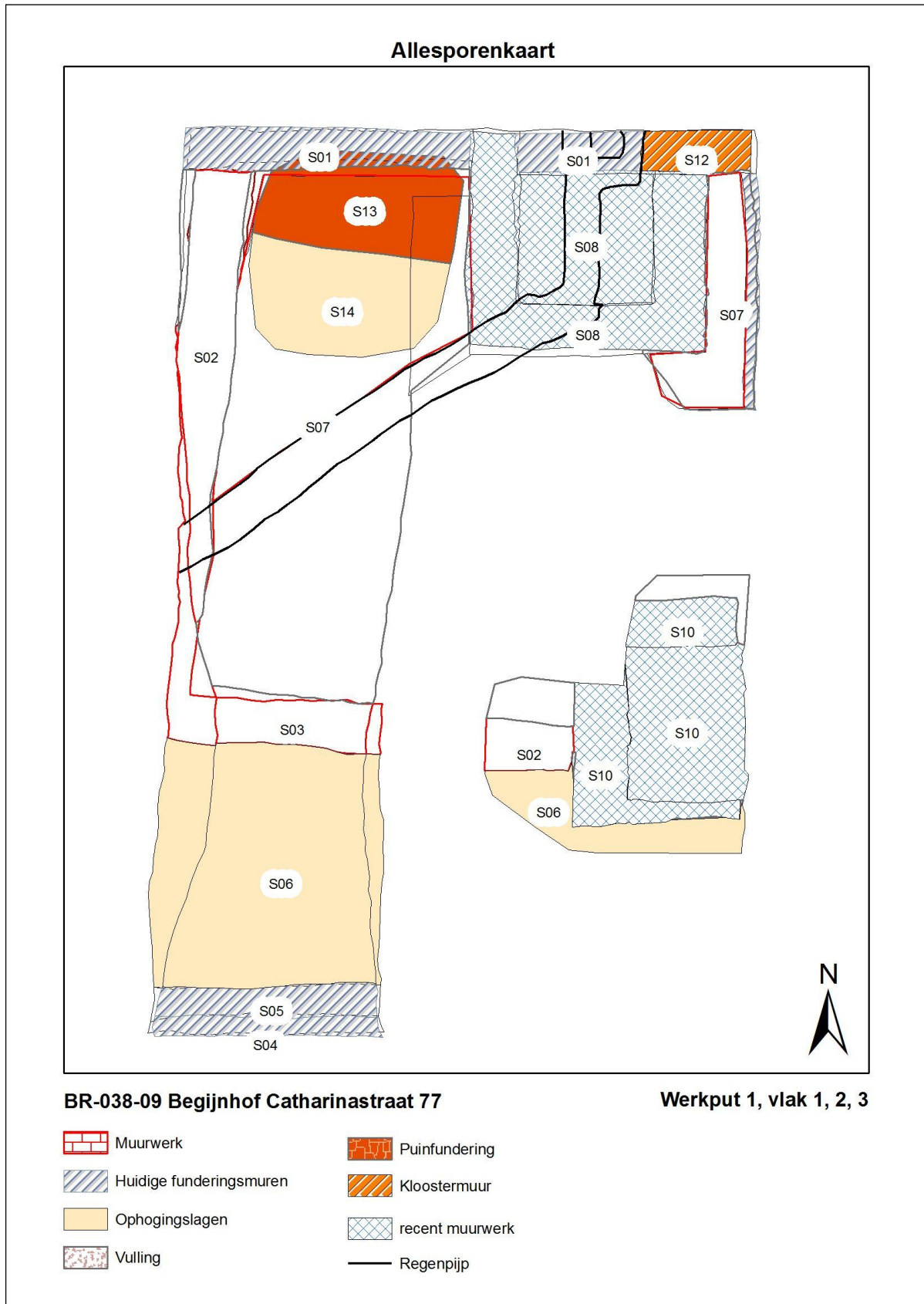
- S1 L1
- S1 L2
- S1 L3

Coupe S1 EF

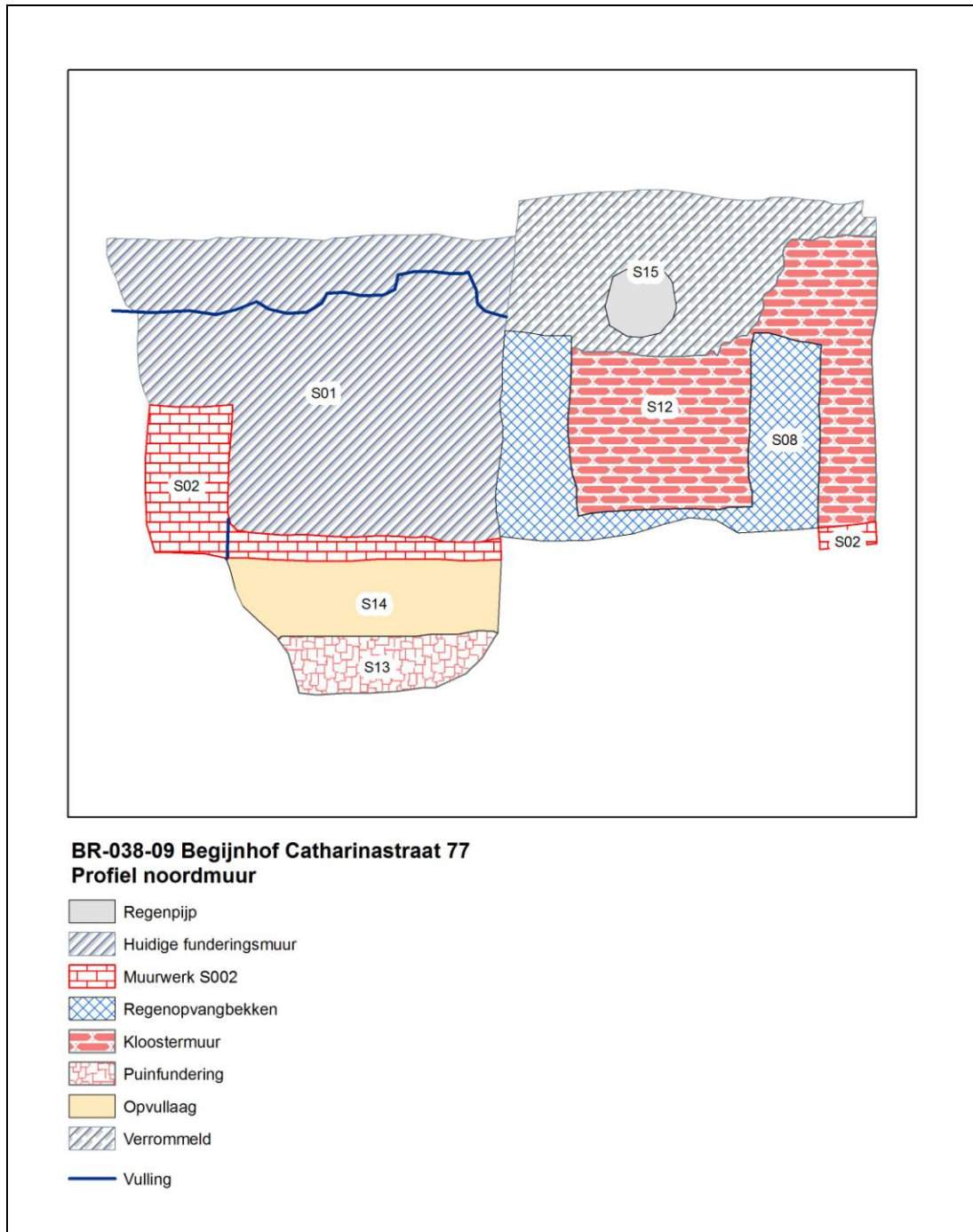
Bijlage 4

Begijnhof 77. Allesporenkaart

Bijlage 5

Begijnhof 77. Profiel noordmuur.

Bijlage 6

Overzicht van de sporen aangetroffen tijdens de opgraving in 1990/1991 aan de Catherinastraat 75 en 87.

